
Polemika^{*}

Primljeno: 2. veljače 2004.

Toleriranje fašista i komunista ipak nije tolerancija – II

MIROSLAV VUJEVIĆ**

Na moj naslov “Toleriranje fašista i komunista ipak nije tolerancija” Vujčić je reagirao naslovom “Toleriranje manjina s kojima se ne slažemo jest tolerancija”. Vujčić pokušava osporiti paradoks tolerancije po kojem toleriranje netolerantnih nije tolerancija, uključivanjem veličine skupine (manjina) i neslaganja s (ciljnom) skupinom.

Međutim, ispitanici koji bi u jeku agresije Jugoslavije na Hrvatsku (tada je Vujčić provodio istraživanje) zakonski dopustili organiziranje stranke projugoslavena, dopustili im zapošljavanje u javnim službama, sve javne aktivnosti, isticanje simbola, tiskanje knjiga, *nisu tolerantni*, bez obzira na to jesu li projugoslaveni *manjina* i bez obzira na to što se ispitanici *ne slažu* s agresijom na Hrvatsku. Takvi jesu tolerantni prema agresoru, ali to nije tolerancija. Za Vujčića to jest tolerancija jer je riječ o civilnim slobodama manjinskih projugoslavena.

On nastavlja: “Ako bi se iz ‘netolerancije netolerantnih’ zaključivalo o razini tolerancije u društvu, onda bi se reducirao politički i ukupni pluralizam u društvu (...) Tako bi se poticao i moral osvete: ‘oko za oko, zub za zub’. A upravo je to necivilizirani anti-civilizacijski pristup društvenim odnosima.” (187). Paradoks tolerancije i jest u tome što netoleriranje netolerantnih jest tolerancija. Međutim, treba razlikovati rezultate istraživanja od razine tolerancije u društvu. Rezultati istraživanja govore o toleranciji ispitanika, a razina tolerancije u društvu određuje se društvenim odlučivanjem. Na temelju “tolerancije netolerantnih” zaključuje se o toleranciji ispitanika pa to ne bi reduciralo politički i ukupni pluralizam u društvu.

Ako istraživač utvrdi da su ispitanici netolerantni, to ne znači da je i on netolerantan te da će se zalagati za društvenu netoleranciju. O društvenoj toleranciji, naime, odlučuju građani. Ako su oni netolerantni, onda će i društvena netolerancija biti veća. Rezultati do kojih je Vujčić došao pokazuju da bi oko 35% učenika i studenata fašistima, komunistima, projugoslavenima i ustašama dopustili civilne slobode koje je on uzeo kao indikatore političke tolerancije. Ako su Vujčićevi indikatori valjani za mjerenje političke tolerancije i ako su njegove ciljne skupine netolerantne, onda podatci o netoleranciji tih

* Uredništvo zahvaljuje autorima na preciziranju svojih pozicija u prošlom i ovom broju časopisa te ovu polemiku smatra završenom.

** *Miroslav Vujević*, redoviti profesor Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Metode istraživanja.

skupina govore o toleranciji ispitanika. Prema tome, na temelju 35% tolerantnih prema njegovim ciljnim skupinama zaključili bismo da je 65% politički tolerantnih ispitanika. Takvi bi se ispitanici u demokratskom odlučivanju vjerojatno ponašali slično kao i u istraživanju pa bi donijeli zakone koji zabranjuju takve skupine, koji ograničavaju njihove javne istupe itd.

To, međutim, nije logika netolerantnih, kako misli Vujčić, nego je to logika tolerantnih. Trpljenje zla koje može biti spriječeno nije tolerancija. Dopuštanje civilnih sloboda onima koji ih nikad nisu dopuštali i koji bi ih dokinuli čim bi se dokopali vlasti nije tolerancija. Tolerancija nije pasivno trpljenje zla, nego aktivna borba protiv njega. Za Vujčića bi to bilo ograničavanje društvenog pluralizma, civilnih sloboda, moral osvete: “oko za oko, zub za zub” i, dakako, pokazatelj velike netolerancije.

Takav bi zaključak bio logičan da svijet počinje ovog trenutka. Međutim, fašizam je odnio pedesetak milijuna života, a komunizam, po nekim procjenama, i dvostruko više. Tolerancija nije toleriranje svega i svačega. Tolerancija nije dopuštanje, nego sprečavanje zla. Dopuštanje agresoru (projugoslavenima) da se u vrijeme agresije natječe za predsjednika Hrvatske, dopuštanje političkog okupljanja, isticanje simbola itd. (Koji su to indikatori političke tolerancije?) jest podupiranje zla. To nije tolerancija.

Pišući o paradoksu političke tolerancije, nisam mogao zaobići Vujčićevo istraživanje, budući da ono još bolje ilustrira paradoks tolerancije od rezultata koji su me potaknuli da se bavim tim problemom. Riječ je o rezultatima jednoga američkog istraživanja gdje se razlika u prihvaćanju krajinskih i urbanih Srba tijekom Domovinskoga rata pripisuje nekonzistentnosti političke tolerancije u Hrvatskoj. Budući da se s time nisam složio, tu sam razliku objasnio paradoksom političke tolerancije. Hrvati su, zbog srpske okupacije hrvatskog teritorija, znatno manje prihvaćali krajinske Srbe (6%), nego Srbe iz urbanih sredina (48%). U to su vrijeme krajinski Srbi činili 4% cjelokupnoga hrvatskog stanovništva, a okupirali su 25% hrvatskog teritorija. Tko je tolerantan, onaj tko prihvaća okupatora ili onaj tko ga ne prihvaća? Urbani Srbi bili su više prihvaćeni od imigranata u Njemačkoj, Francuskoj i Engleskoj, iako je to bilo za vrijeme rata kad se ksenofobija povećava.

Prema tome, Vujčić je u istraživanju političke tolerancije napravio metodološku pogrešku jer je za ciljne skupine odabrao samo izrazito netolerantne skupine, kao i zbog toga što je dobivene podatke krivo interpretirao, jer tolerancija takvih govori o netoleranciji ispitanika. Sve i da je korektno interpretirao svoje podatke, ovo bi istraživanje dalo vrlo slab uvid u političku toleranciju, jer se politička tolerancija (netolerancija) očituje prema svim skupinama, a što je manja tolerancija prema tolerantnim skupinama, problemi su sve veći.

Bez valjanih podataka o političkoj toleranciji i bez korektne interpretacije tih podataka nije moguće adekvatno djelovati na poboljšanje političke tolerancije, i na razvoj demokracije. Na osnovi podataka koje je Vujčić dobio i interpretacije koju je dao, odgoj za demokraciju, čime se on kao pedagog bavi, trebao bi se usmjeriti prema zalaganju za civilne slobode fašista, komunista, projugoslavena i ustaša. Oni koji toleriranje tih skupina interpretiraju kao znak netolerancije, postupit će suprotno, jer neupitna vrijednost civilnih sloboda dolazi u pitanje kad je riječ o neupitno netolerantnim skupinama. Prvi, ushićeni vrijednostima civilnih sloboda, dopustili bi ih i fašistima, komunistima, proju-

goslavenima i ustašama, a drugi, zaprepašteni zlom totalitarizma, tim skupinama ne bi dopustili ni civilne slobode. Što je od toga dvoga bolje?

Tolerancija nije u trpljenju niti u prihvatanju razlika. “Ona uključuje sposobnost rasuđivanja i ponašanja s najvišom razinom čovjekove ličnosti (...) Ona je, prije svega, čudoredno obilježje usmjereno na transcendiranje ili prekoračenje postojećeg stanja u jednom općem (općečovječanskom) smislu” (V. Filipović, 1965.: *Filozofski rječnik*, 184, 83). Prema tome, obrazovanje za demokraciju mora uključivati toleranciju razvijanjem sposobnosti prosuđivanja i čudorednog ponašanja usmjerene općem dobru. Unatoč tomu što to izrijekom piše u mojoj knjizi i napisu koji je nekoliko stranica ispred njegova teksta u časopisu, Vujčić u svom odgovoru inzistira: “Vujević je kategoričan kad tvrdi da je tolerancija prihvatanje razlika (drugog), a ne podnošenje (snošljivost).” (186), iako tamo još razlikujem podnošenje od tolerancije ističući Marcuseovu misao prema kojoj narod u autoritarnom društvu *podnosi* etabliranu politiku, ali ju *ne tolerira*.

U svojoj knjizi *Politička i medijska kultura u Hrvatskoj* nisam mogao zaobići Vujčićevo istraživanje i ne reći da se i u njegovu slučaju radi o paradoksu političke tolerancije. On se s time nije složio i u svojim se reakcijama nastavlja služiti sofizmima i uvredljivim argumentima.

1. Navodi desetak naslova koje sam, pišući svoju knjigu, trebao konzultirati. Svi su ti radovi objavljeni nakon što je knjiga recenzirana i prihvaćena za tiskanje. Nijedan naslov ne upućuje na predmet spora (paradoks političke tolerancije). Vujčić iz tih radova ne navodi ništa što bi išlo u prilog njegovu stajalištu.

2. Navodi 38% koje sam ja proglasio većinom. Kad sam pokazao da na stranici koju je naveo nema broja 38, u odgovoru donosi tablicu s te stranice, ali s nepotpunim podacima. Dakako, donio je podatke koji njemu odgovaraju. Zbog toga donosim cjelovitu tablicu u kojoj će biti posebno označeni oni podatci koje je Vujčić donio.

Tablica 2. Slaganje sa zabranom nastupa u medijima stranci s kojom se ispitanik najmanje slaže

	Javni skup	Tisak	Radio	Televizija
izrazito se slaže	11,4%	7,8%	7,8%	10,9%
slaže se	12,3%	11,1%	11,9%	11,0%
koliko se slaže toliko i ne	20,3%	22,2%	23,3%	19,9%
ne slaže se	25,6%	27,2%	25,9%	26,3%
izrazito se ne slaže	13,1%	12,2%	12,0%	13,2%

Vujčić je donio samo podatke donjih dvaju redova kako bi došao do broja 38%, jer ti podatci govore o toleranciji. On kaže da se neodlučni ne uzimaju kao tolerantni. Međutim, ne uzimaju se ni kao netolerantni, pa bi odnos između tolerantnih i netolerantnih bio zbroj postotaka koji se ne slažu u odnosu na zbroj onih koji se slažu. Prema tome, odnos između tolerantnih i netolerantnih bio bi za javni skup 37,7% : 23,8%, za tisak 39,4% : 18,9%, za radio 37,9% : 17,7% za televiziju 39,5% : 21,9%. Eto, iz tih sam podataka zaključio da je većina tolerantnih u odnosu na netolerantne. Vujčić kaže da to

nije točno, a to “dokazuje” izostavljanjem podataka koji mu ne idu u prilog. Kao ni naslovi radova koje je naveo, tako ni ovi podatci nemaju veze s predmetom spora (paradoksom političke tolerancije).

3. Na isti način Vujčić postupa s definicijom tolerancije koju sam dao i kojom sam se koristio u svom istraživanju. Ja sam rekao da *smisao* tolerancije nije u podnošenju, nego u razumijevanju i prihvaćanju drugoga i drukčijega. Uzalud sam naglasio riječ *smisao*; uzalud naveo Marcuseovu misao kako narod u autoritarnom društvu *ne tolerira*, nego *podnosi* etabliranu politiku. Uzalud sam analizirao čuvenu Voltaireovu metaforičku definiciju tolerancije pokazujući kako tolerancija ima i moralnu dimenziju i kako je usmjerena na “transcendiranje ili prekoračenje postojećeg stanja u jednom općem (općečovječanskom) smislu” (Filipović).

Na kraju analize Voltaireove definicije tolerancije: “Gadi mi se to što govoriš, ali do posljednje ću se kapi krvi boriti da to možeš reći”, pitam se, je li tolerancija u trpljenju onoga što se govori ili u radosti ostvarivanja slobode govora. Vujčić nema nikakvih dvojbi pa kaže da “tolerancija nije ‘priznavanje razlika’ (Vujević), nego ‘podnošenje, trpljenje’ razlika (...)” Ja se ne slažem ni s definicijom koju mi Vujčić pripisuje, niti s onom njegovom. Kad bi tolerancija bila u podnošenju, trpljenju razlika i kad bi se Vujčić logički pridržavao te definicije, onda bi obrazovanje za demokraciju, čime se Vujčić kao pedagog bavi, nužno završilo u “spartanskom odgoju”, u kojem bi učitelji “trenirali strogoću” na učenicima, umjesto da potiču razvitak cjelovite ličnosti. Zalaže li se on doista za takav odgoj za demokraciju?

Prema tome, u opovrgavanju moga zaključka da toleriranje fašista, komunista, projugoslavena i ustaša nije tolerancija, Vujčić se koristi neprimjerenim sredstvima pa diskvalificira sugovornika kao nezalicu (“nije konzultirao ...”), kao nesposobnoga (“38% je većina”). Bježi od problema rasprave na osobu ili drugi problem (s paradoksa tolerancije prelazi na političku kulturu). Poziva se na autoritet (“Ako je Sullivan pogriješio, onda sam i ja.”). Uzima u obzir samo one podatke koji mu idu u prilog (donosi nepotpunu tablicu). Izostavlja definicije sugovornika i pripisuje mu definiciju koja njemu odgovara (prihvaćanje razlika, drugog) i iz nje izvodi zaključke koje želi. Umjesto dijaloga vodi monolog, umjesto da mijenja mišljenje pod utjecajem činjenica, on mijenja činjenice pod utjecajem svoga mišljenja.